

Андрій ГРУБІНКО,
доктор історичних наук, професор
кафедри теорії права та конституціоналізму
Західноукраїнського національного університету

ГЕНЕЗА ВІДНОСИН НАТО — ЄС В УМОВАХ ІСТОРИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ СВІТОВОЇ СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ

Анотація. У статті представлено результати дослідження історії та сучасного стану відносин двох провідних міжнародних організацій Європи новітнього часу: НАТО та ЄС. Проаналізовано нормативно-правове та інституційно-функціональне забезпечення зародження і розвитку трансатлантичної співпраці в умовах історичних змін світової системи безпеки. Виділено здобутки, проблеми та перспективи взаємодії організацій, окреслено їхню роль на міжнародній арені в контексті сучасних викликів, що постали перед системою безпеки.

Зазначено, що для ЄС важливо поглиблювати співпрацю з Альянсом як запорукою посилення свого глобального впливу. Рух уперед «малими кроками» — єдино правильна стратегія для ЄС у сфері безпеки. Перший крок уже визначено: це активізація резервів і розбудова нових спроможностей військово-промислового комплексу (ВПК), що стане найкращим внеском об'єднання у справу стримування агресії росії.

Ключові слова: НАТО, ЄС, ЗЄС, система безпеки, США, Альянс, СПБО.

ЄС і НАТО — дві найбільш значущі та без перебільшення головні міжнародні організації західного світу, які за понад півстолітню історію функціонування стали уособленням та гарантами збереження і розвитку демократії насамперед у своєму ареалі трансатлантичної політичної, економічної співпраці та безпекового простору. А втім, їхні відносини були доволі непростими, а той факт, що вони набули офіційного статусу лише в січні 2001 року, засвідчує тривалість і складність пошуку міжнародною спільнотою євроатлантичного простору оптимальних моделей взаємодії. В сучасних умовах найбільшого з часів Другої світової війни воєнного конфлікту в Європі, що відбувається в Україні, та посилення

глобального наступу антидемократичних сил, розвиток співпраці між ЄС і НАТО є надзвичайно актуальним та екзистенційно важливим.

Проблематика європейської та євроатлантичної інтеграції стала популярною темою для досліджень як українських, так і об'єктивно більше закордонних вчених, належних до експертного середовища відповідного простору. А втім, менш вивченою залишається комплексна проблематика генези відносин НАТО і ЄС, стан яких безпосередньо впливає як на якість роботи обох організацій, системи світової та європейської безпеки, так і на стан і перспективи інтеграції України в ці структури, а в сучасних умовах повномасштабної російської агресії — навіть на збереження української державності. В цьому контексті серед дослідників відносин НАТО — ЄС можна виділити Валерія Копійку, Андрія Мартинова, Ірину Погорську, Ігоря Тодорова, Людмилу Чекаленко, Наталю Яковенко; Свена Біскопа, Томаса Валасека, Джеймса Говарда, Чарльза Гранта, Десмонда Дайнена, Тьєррі Тарді, Данієля Фіотта, Джеймса Шерра.

В історії відносин ЄС і НАТО є три періоди: попередній (неофіційний) — 50-ті рр. ХХ ст. — 2000 р.; налагодження взаємодії (2001–2014 рр.); динамічна співпраця (з 2014 р. донині).

Як не дивно, до вказаної вище дати офіційних відносин між сторонами не було, починаючи з років їхнього заснування: 1949-го (НАТО) та 1957-го (Європейська економічна спільнота (ЄЕС) як попередник ЄС). Провал проекту Європейського оборонного союзу 1954 року визначив долю військово-політичного виміру європейської інтеграції: ідея не набула втілення без підтримки США. Тому єдиним універсальним механізмом колективної безпеки Європи залишалась (і досі залишається) НАТО.

Варто врахувати й роль такої організації, як ЗЄС, або Організація Брюссельського договору, що була створена ще за рік до НАТО. Головним завданням ЗЄС став розвиток обороноздатності країн Західної Європи в умовах холодної війни та домінування США в галузі колективної безпеки в трансатлантичному партнерстві західних демократій. Формально до кінця 1980-х років ЗЄС був єдиною суто регіональною (європейською) військово-політичною організацією, що мала стати ефективною опорою НАТО, але так нею і не стала. Існування ЗЄС як номінальної регіональної оборонної опори як Альянсу, так і (з 1991 р.) ЄС фактично призвело до відсутності формальних відносин між ЄС і НАТО аж до кінця ХХ ст., коли відбувся повноцінний запуск проекту Європейської політики безпеки та оборони (ЄПБО) Європейського Союзу, який, як первинно економічна організація, нарешті обрав шлях повноцінного автономного суб'єкта регіональної і світової системи безпеки. Тому посередництво ЗЄС між НАТО і ЄС стало непотрібним.

З розпадом біполярної системи протистояння перед європейцями по-стали такі нові виклики, пов'язані зі зміною акцентів у зовнішній політиці Вашингтона, як намір Пентагону скоротити військові підрозділи в Європі та нова стратегія НАТО, що наголошувала на посиленні європейської відповідальності за безпеку регіону; підтримка з боку керівництва США активізації військово-політичної співпраці в Європі; об'єктивне зменшення стратегічної ролі Європи для США в умовах ліквідації воєнної загрози для Західної Європи.

Маастрихтський договір 1992 року про створення ЄС не регулював відносин із НАТО, і це стало одним із його найбільших прорахунків. Про автономну від Альянсу європейську оборону тоді не йшлося, і в цьому полягав головний консенсус між євроскептиками і єврооптимістами. Роль і потенціал ЗЄС у співпраці з європейським об'єднанням залишалися такими ж аморфними, як і до Маастрихтського договору. Документ відобразив, з одного боку, компроміс, а з іншого — неготовність держав ЄС у першій половині 1990-х років взяти на себе відповідальність за самостійні військово-політичні дії, зберігши за Альянсом роль опори європейської системи безпеки.

Проголошення 1992 року Радою ЗЄС «Петерсберзьких завдань» стало спробою реінкарнації організації та задоволення інтересів Вашингтона, який усе ще покладався на ЗЄС як на основу європейської оборонної ідентичності в межах НАТО. Американців влаштувало контрольоване поступове збільшення оборонних ресурсів європейського флангу НАТО. Альянс претендував на роль регіонального майданчика для політичного діалогу та комплексного врегулювання безпекових проблем. Так зафіксовано поєднання політичного і військового підходів до питань безпеки як оновленої місії НАТО. До «Петерсберзьких завдань» ЗЄС увійшли три компетенції: гуманітарні і рятувальні операції (цивільний компонент); операції з підтримання миру; управління кризами (зокрема й миротворчість). Однак збереження домінування НАТО (США) над діяльністю ЗЄС та опосередкована залежність ЄС від США у сфері безпеки й оборони в середині 1990-х років не задовольняли самих європейців.

Відсутність офіційних відносин не виключала взаємодії організацій щодо інтеграції в західні структури країн Центральної і Східної Європи. Вони також співпрацювали задля припинення конфліктів у колишній Югославії.

Головною подією, що задала тон реалізації проекту автономної європейської оборони як Європейської (згодом — Спільної) політики безпеки та оборони ЄС (ЄПБО), став французько-британський саміт у Сен-Мало 3–4 грудня 1998 року. У спільній Декларації про європейську безпеку та політику оборони сторони висловили потребу надати ЄС можливість відігравати вагомий роль на міжнародній арені. Документ передбачав на-

дання Союзу права використовувати військові засоби для врегулювання міжнародних криз у ситуаціях, коли НАТО не залучена. Такими засобами мали стати європейські збройні сили, забезпечені європейською військовою промисловістю.

6 грудня 2002 року у Брюсселі було проголошено відкриту частину домовленостей у форматі декларації Європейського Союзу і НАТО. Документ зафіксував стратегічне партнерство між сторонами, підтримку ЄПБО з боку Альянсу, надання ЄС гарантованого доступу до засобів планування і ресурсів НАТО, співпрацю між організаціями за принципом взаємодоповнення. Операції ЄС могли бути здійснені двома способами: спільно з силами Альянсу і самостійно (за погодженням із ним). Вищим керівником операцій ЄС із використанням ресурсів Альянсу мав стати перший заступник Верховного головнокомандувача Об'єднаних збройних сил НАТО в Європі. Тобто головна позиція домовленостей (розвиток європейського оборонного компонента) покликана доповнювати і посилювати НАТО. ЄС отримав доступ до оперативних ресурсів Альянсу, а також було закладено принцип «розподілу ролей» між ЄС і НАТО як втілення відповідно м'якої і жорсткої безпеки. Підсумкову рамкову угоду затвердили 17 березня 2003 року. Тоді ж підписали угоду про обмін конфіденційною інформацією. Угоди з Альянсом дали Євросоюзу змогу 2003 року розпочати першу поліцейську місію в Боснії і Герцеговині.

Після періоду становлення настало десятиліття повільної еволюції (2004–2014 рр.), під час якого принципових змін у відносинах між організаціями не відбулося. Вони поєднували методи як взаємодії, так і паралельної діяльності самостійних суб'єктів міжнародних відносин. Інституційно найбільшого прогресу досягнув ЄС, який посилив Спільну політику безпеки та оборони (СПБО) у новому Лісабонському договорі 2009 року. Було передбачено запровадження Постійного структурованого співробітництва у сфері безпеки і оборони (PESCO) та Європейського оборонного фонду з метою поглиблення співпраці зацікавлених держав-членів у сфері оборони за збереження загальної процедури ухвалення рішень з питань зовнішньої політики та безпеки одноставним голосуванням.

Вагомого поштовху активізації співпраці ЄС і НАТО надав початок російської військової агресії 2014 року. Нові реалії європейської безпеки, її входження в період системного стратегічного протистояння, яке аналітики визначили як «другу холодну війну», засвідчили потребу реформування європейської політики США і НАТО, повернення їх до європейської зони зосередження у зв'язку з відновленням стратегічної загрози зі Сходу. Альянс знову отримав стратегічного суперника і фактично віднайшов сенс діяльності в Європі. Це означало реорієнтацію його військової потуги на виконання комплексних оборонних завдань і підвищення го-

товності до стратегічного протистояння за збереження новітніх функцій. Жодна з організацій не мала повного набору інструментів для подолання проблем, пов'язаних зі зміною безпекового середовища. Саме тому в довгоочікуваній Глобальній стратегії ЄС 2016 року неодноразово згадано про «поглиблення партнерства» ЄС і НАТО¹.

Нові та відроджені безпекові виклики поштовхнули спільну роботу ЄС і НАТО в низці галузей, визначених у спільних деклараціях про співпрацю 2016 і 2018 років. Ідеться про такі галузі, як протидія гібридним загрозам; оперативна співпраця, зокрема й у морських і міграційних питаннях; кібербезпека; оборонні спроможності; оборонно-промислові та оборонні дослідження; підготовка військових підрозділів; збільшення обороноздатності східних і південних партнерів². Розпочато взаємодію щодо протидії тероризму, нелегальній міграції, торгівлі людьми, дезінформації; військової мобільності; посилення стійкості до хімічних, біологічних, радіологічних і ядерних ризиків; гарантування безпеки жінок³.

Варто зауважити й налагодження системної співпраці у боротьбі з гібридними загрозами, для чого створили Європейський центр передового досвіду з протидії гібридним загрозам у Гельсінкі, а також проводять скоординовані навчання ЄС ПАРЕ17 / СМХ17 із моделювання гібридної загрози. ЄС і НАТО активізували взаємодію на всіх рівнях: від оперативного співробітництва до більшої узгодженості в оборонному плануванні.

Пріоритетними напрямками співпраці держав ЄС у військово-технічній галузі залишалися розроблення технологій морського спостереження (безпілотні літальні апарати та протимінні засоби), аеромобільності (навчання пілотів), стратегічного транспортування (Декларація про об'єднання транспортних ресурсів), розвиток науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт і технологій.

У контексті військової допомоги Україні після початку повномасштабного російського вторгнення в лютому 2022 року першочерговим завданням стала активізація виробництва боєприпасів і військової техніки на європейських підприємствах. У цьому плані ЄС отримав шанс стати потужним хабом розроблення і виробництва військової продукції та водночас надійним партнером-постачальником для військ НАТО.

¹ European External Action Service (2019) *A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy*, 14 November 2016. Available at: https://www.eeas.europa.eu/eeas/global-strategy-european-unions-foreign-and-security-policy_en

² NATO (2016) *Joint declaration by the President of the European Council, the President of the European Commission, and the Secretary General of the North Atlantic Treaty Organization*, 8 July. Available at: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133163.htm

³ NATO (2018) *Joint Declaration on EU-NATO Cooperation by the President of the European Council, the President of the European Commission, and the Secretary General of the North Atlantic Treaty Organization*, 10 July. Available at: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156626.htm?selectedLocale=uk

Актуальність зазначених напрямів співпраці ЄС і НАТО підтверджена у третій спільній декларації, яку керівництво організацій підписало в січні 2023 року. Сторони проголосили амбітні плани щодо розвитку співпраці за такими напрямками: протидія викликам щораз більшої геостратегічної конкуренції; проблеми стійкості; захист критичної інфраструктури; нові та революційні технології; космос; наслідки зміни клімату для безпеки; маніпулювання і втручання іноземної інформації⁴.

Сторони вже в другій статті декларації рішуче засудили агресію росії та висловили повну підтримку незалежності, суверенітету і територіальної цілісності України, її права на «самооборону та вибір власної долі». Повномасштабна російська військова агресія, що створила пряму загрозу безпеці євроатлантичному простору, ще 2022 року була визнана головною небезпекою для обох організацій. У новій Стратегічній концепції НАТО 2022 року росія названа загрозою номер один для трансатлантичного безпекового простору⁵. В контексті необхідності організувати допомогу Україні та ймовірного розгортання конфлікту на території держав-членів ЄС і НАТО розвиток стратегічної співпраці організацій набуває особливого значення. Сторони мають максимально реалізувати визначену систему взаємин для ефективного виконання спільних та автономних функцій.

В умовах кризи сучасної системи європейської та світової безпеки, наростання глобального геополітичного та геостратегічного протистояння, яке має високий потенціал переростання у глобальний воєнний конфлікт, особливо важливо проаналізувати та врахувати досягнення, проблеми і прорахунки обох організацій у налагодженні та розбудові співпраці.

До досягнень трансатлантичних відносин можна віднести:

– налагодження та розвиток системної, комплексної, постійної і стабільної взаємодії на основі принципів взаємоповаги, взаємозалежності, взаємодоповнення та «розподілу ролей»⁶. Контакти між представниками обох організацій відбуваються щоденно і майже не привертають до себе уваги. Цього не було навіть кілька років тому, коли візит представника ЄС до штаб-квартири НАТО був нечастою і значною подією⁷. Нормативні акти та документація обох організацій не обходяться без постійних взаємних згадок;

⁴ NATO (2023) *Joint Declaration on EU-NATO Cooperation by the President of the European Council, the President of the European Commission, and the Secretary General of the North Atlantic Treaty Organization*, 10 January. Available at: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_210549.htm

⁵ Стратегічна концепція НАТО – 2022 ухвалена главами держав і урядів на Мадридському саміті НАТО 29 червня 2022 року. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept-ukr.pdf

⁶ Howorth, J. (2019). 'Strategic Autonomy and EU-NATO Cooperation: A Win-Win Approach', *Dans L'Europe en Formation*, 389, pp.85–103.

⁷ Папаіоанну А. Зміцнення відносин між НАТО і ЄС // NATO Review. 16 липня 2019. URL: <https://www.nato.int/docu/review/uk/articles/2019/07/16/zmtsennya-vdnosin-myo-nato-s/index.html>

– діяльність обох організацій (спільна чи паралельна) сприяє поширенню цінностей демократії та правової держави, ринкової економіки та відкритого суспільства, розширенню безпекового простору та підвищенню ефективності протидії міжнародної спільноти безпековим загрозам. Підтвердженням цьому є роль ЄС і НАТО у період російсько-української війни. Організації діють у тих сферах, де мають вирішальну перевагу та відповідні ресурси. Зокрема, ЄС із 2014 року розширює санкційну політику проти агресора, працює над переданням заморожених російських активів українській стороні та збільшенням обсягів виробництва боєприпасів для нашої держави, надає значну фінансову та гуманітарну допомогу Україні. Зі свого боку, НАТО вперше розгорнула на ротаційній основі війська на територіях східних держав-членів, а з початку 2022 року значно збільшила їхню чисельність. Триває системна підготовка українських військовослужбовців за стандартами НАТО. Основний акцент зроблено на військовій допомозі з боку окремих держав-членів Альянсу і їх коаліцій;

– членство в НАТО стало змістовним кроком до членства в ЄС для країн Центрально-Східної Європи (колишнього східного блоку), які спочатку приєдналися до безпекового союзу, а потім вступили до ЄС;

– проведено низку погоджених і спільних місій у регіонах найближчої периферії, де на основі принципів взаємозалежності, взаємодоповнення і ротації здійснюють гуманітарні, цивільні та військові миротворчі заходи. Прикладом є Боснія і Герцеговина, Косово, де після завершення місій НАТО кілька років діяв Євросоюз. А прикладом спільної місії є боротьба з сомалійськими піратами в Червоному морі;

– відчутні результати співпраці за напрямками протидії гібридним і кібернетичним загрозам, військової мобільності, активізації оборонної промисловості і досліджень, військового навчання, боротьби з тероризмом і нарощування потенціалу партнерів;

– заохочення до поширення співпраці на держави, які не є членами обох організацій одночасно.

Серед проблем і прорахунків варто виділити такі:

– членам НАТО і ЄС складно досягнути однастайності, коли потрібно застосувати силу чи продемонструвати жорстку позицію у відповідь на дії держави-агресора, хоч організації ніби й керуються захистом спільних цінностей (прикладом є війни в Афганістані та Іраку 2002–2003 рр., російсько-грузинський конфлікт 2008 р., Арабська весна та військова кампанія в Лівії 2011 р., громадянська війна в Сирії, російсько-українська війна від 2014 року);

– функціональні та інституційні особливості безпекової діяльності НАТО та ЄС фіксують певний збіг компетенцій, а отже, призводять до

проявів конкуренції між ними⁸. Насамперед це стосується повноваження обох організацій на проведення операцій і місій. Такі реалії зумовлюють прагнення кожної зі сторін певною мірою відмежуватися від дій партнера та популяризувати власні переваги на міжнародній арені. Паралельні операції під егідою обох організацій на Західних Балканах, в Аденській затоці, Середземному морі та Іраку спонукали їх до вироблення власних особливостей або своєрідних механізмів співпраці;

- чинний «розподіл ролей» між НАТО і ЄС знижує мотивацію держав-членів Євросоюзу для розвитку автономного військового потенціалу і призводить до перманентних проявів політичного безсилля Європи. Тому спостерігаємо нездатність ЄС без втручання США виступати єдиним впливовим політичним центром сили і гарантувати безпеку навіть у зоні своєї найближчої периферії;

- у ЄС немає єдності щодо поглиблення СПБО, що призводить, зокрема, до відсутності держави-лідера в цій сфері;

- суперечливість реалізації концепції «стратегічної автономії» ЄС у сфері безпеки та оборони, що стало наслідком як традиційного небажання США відпускати європейських партнерів надто далеко від свого впливу, розглядаючи їх як потенційних конкурентів, так і небажання держав Європи витрачати надміру зусилля та ресурси для організації оборони після Другої світової війни. Як результат, тимчасом як НАТО реалізує практичні дії щодо європейської оборони, ЄС усе ще нескінченно формує плани посилення свого оборонного потенціалу;

- громіздка, складна і тривала процедура ухвалення рішень з питань безпеки та оборони в інституційних системах ЄС і НАТО, що негативно впливає на здатність обох організацій своєчасно і динамічно реагувати на безпекові виклики. Привабливі демократичні механізми функціонування ЄС і НАТО, досягнення «консенсусу різногосся» хоча й здаються доволі ефективними, все ж мають чимало ризиків в умовах, коли численна і добре озброєна армія агресора перебуває недалеко від їхніх східних кордонів;

- загальна недооцінка східної загрози від росії, яка панувала в європейських елітах аж до 2022 року, а її прояви залишаються доволі впливовими як у Європі, так і в США. Захід виявився неготовим до повномасштабної війни на межі своїх східних кордонів, а також до оперативного впровадження адекватної стратегії протидії відповідним викликам і загрозам;

- Північноатлантичний альянс досі не розробив стратегії довгострокової військової допомоги Україні. Провідні члени НАТО не мають єдиної позиції і щодо необхідності швидкого прийняття України до Альянсу;

⁸ Tardy, T. (2023) 'Opinion — EU-NATO relationship: Cooperation and competition', *Anadolu Ajans*, 18 July. Available at: <https://www.aa.com.tr/en/analysis/opinion-eu-nato-relationship-cooperation-and-competition/2948527>

– спільна декларація 2023 року та інші трансатлантичні акти не містять конкретики щодо спільної протидії військовій агресії росії та допомоги Україні як державі з особливим статусом у відносинах і з ЄС, і з НАТО.

Для ЄС важливо поглиблювати співпрацю з Альянсом як запорукою посилення свого глобального впливу і водночас активізувати секторальний розвиток СПБО, використовуючи власний економічний і науково-технічний потенціал. Достатньо конкретики містили рішення саміту Європейської ради у Брюсселі 15 грудня 2016 року, в яких основний акцент зроблено на збільшенні інвестицій у науково-технічні оборонні розробки та співпраці з НАТО⁹. Спільна декларація від 8 липня 2016 р. у Варшаві та заява керівництва обох організацій від 6 грудня 2016 р. у Брюсселі містили розширений перелік конкретних завдань співпраці (гібридні загрози, міграція, кібербезпека, розвідка, розвиток ВПК тощо) в умовах спільної безпекової загрози, реалізація яких дасть змогу нарешті вивести відносини між сторонами на якісно новий рівень¹⁰.

Події навколо російсько-української війни довели проблемність поєднання інтересів ЄС і НАТО без патронату Сполучених Штатів, які залишаються центральним елементом системи атлантичної взаємодії та гарантом єдності європейського сегмента Заходу. Однак за останні два десятиліття істотно змінився характер і рівень лідерства США в системі трансатлантичної співпраці. В сучасних умовах Сполучені Штати вже не готові монополювати гарантувати європейську безпеку, що є об'єктивним відображенням втрати колишнього рівня впливу на міжнародні відносини. Азійсько-Тихоокеанський центр тяжіння інтересів Вашингтона щорік посилюється, що поступово віддаляє міжнародні інтереси європейців та американців.

У сучасних умовах різкого підвищення вимог до внеску європейців у систему євроатлантичного співробітництва, одного лише збільшення оборонного фінансування європейських держав буде явно недостатньо для заспокоєння Вашингтона¹¹. Європейські члени НАТО мають продемонструвати єдність поглядів і завдань, спрямованих на створення повноцінної «європейської опори» як механізму посилення Альянсу і збереження присутності США в Європі. Водночас тісний зв'язок європейців із НАТО консервував їхню залежність від американських технологій і робив американські та європейські технології конкурентними. Збройні сили США неодноразово демонстрували бойкот європейських товарів. Тому перед

⁹ European Council (2016) *European Council Conclusions 15.12* (EUCO 34/16, CO EUR 10, CON-CL 5), Brussels, p.4.

¹⁰ Lindstrom, G. and Tardy, Th. (eds.) (2019) *The EU and NATO. The essential partners*. Paris: European Union Institute for Security Studies.

¹¹ Guéhenno, J.-M. (2017) 'Why NATO needs a European pillar', *Politico*, 11 February. Available at: <https://www.politico.eu/article/why-nato-needs-a-european-pillar-defense-donald-trump-putin-russia>

Вашингтоном стоїть не менший, а то й більший, ніж перед Брюсселем, екзистенційний виклик: потрібно віддати частину свого впливу на міжнародну безпекову політику Європі, що загалом є неминучим кроком.

У найближчому майбутньому, хоч хто стане Президентом США, вплив США в Європі слабшатиме, тому щораз більший вакуум безпеки вже сьогодні намагаються заповнити окремі європейські національні лідери, як от Емманюель Макрон. Однак головна проблема Європи полягає в тому, що вона не має провідної держави, здатної підкріпити свій міжнародний вплив і економічними, і військовими засобами, як це роблять США. Тому європейці приречені шукати компроміс (консенсус) у своїх рядах, що є складним, тривалим, суперечливим і зазвичай затратним процесом. Це виразно відчуває на собі Україна в умовах війни.

У середньостроковій перспективі ЄС не має шансів подолати допоміжну роль у відносинах із НАТО. Більшість учасників інтеграції цього і не прагнуть, адже безпекова незалежність — надто дорога і відповідальна річ. Це доводить, зокрема, недавній концептуально-декларативний «Стратегічний компас» (2022 р.)¹², який, попри більшу реалістичність проти попередніх «стратегій», не вносить нічого кардинально нового у функціонал і механізми безпекового розвитку ЄС, а у відносини з НАТО й поготів. Доводиться констатувати, що «Європейський Союз, на відміну від США доби холодної війни, не має великої стратегії, спрямованої на стримування РФ і Китаю»¹³.

Зрештою, 23 із 32 учасників Альянсу є членами ЄС, які різною мірою розподіляють свої військові можливості між обома організаціями. Реалізація повноцінної, тобто незалежної СПБО Євросоюзу як гіпотетично самостійного суб'єкта світової системи безпеки, неможлива без зміни глобального впливу США та завдань НАТО, що нереально в умовах збереження російської загрози, та й сама Європа до цього не готова.

ЄС слід розвивати тіснішу співпрацю згідно із заявленими спільними завданнями на основі взаємодоповнення. Рух уперед «малими кроками» — єдино правильна стратегія для сучасного ЄС у сфері безпеки. Перший такий крок уже визначено: це активізація резервів і розбудова нових спроможностей ВПК. Це стане найкращим внеском об'єднання як у стримування агресії росії на полях війни в Україні, так і в зміцнення колективної безпеки у формі Альянсу, першочергове завдання якого доволі просте, але болюче для західних суспільств. Ідеться про збільшення чисельності регулярних військових підрозділів, що, зі свого боку, потребує міцних економічних ре-

¹² European Council (2022) *A Strategic Compass for Security and Defence*. Available at: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/strategic_compass_en3_web.pdf

¹³ Грубінко А.В. Українська стратегічна дипломатія в Європі (1990-ті – перша чверть XXI століття) : монографія / А.В. Грубінко, А.Ю. Мартинов. Тернопіль: Центр стратегічної аналітики та міжнародних студій ЗУНУ, 2024. 435 с.

зервів. І тут знову повертаємося до ЄС із його економічною базою. Взаємозалежність очевидна. ЄС має стати надійним тилом для НАТО в умовах наростання загрози широкомасштабної війни в Європі.

Andrii HRUBINKO,

*Doctor of History, Full Professor, Department of Legal Theory
and Constitutionalism of the West
Ukrainian National University*

THE GENESIS OF THE NATO-EU RELATIONSHIP IN THE CONTEXT OF THE HISTORICAL TRANSFORMATIONS OF THE WORLD SECURITY SYSTEM

Abstract: The article presents the results of comprehensive research into the history and current state of cooperation between the two leading international organisations in Europe in modern times: NATO and the EU. The author analyses the genesis of NATO-EU relations from the post-war world order of the mid-twentieth century to the present in three periods: preliminary (unofficial) — from the 1950s to 2000, the establishment of cooperation (2001–14) and dynamic cooperation (from 2014 to the present). The article provides an explanation of the reasons for the absence of official relations between the organisations until the end of the twentieth century, the role of the Western European Union (WEU), the change in US strategic priorities after the end of the Cold War, and the impact of russian aggression on the intensification of the EU-NATO cooperation. The author emphasises the importance of joint work in countering hybrid threats, cybersecurity, and military mobility, among other things, which are crucial in the current geostrategic confrontation. The author reviews the regulatory, legal, institutional and functional support for the emergence and development of transatlantic cooperation in the context of historical changes in the global security system. The article outlines the achievements, problems and prospects of cooperation between the organisations and their role in the international arena in the context of current security system challenges.

It is noted that the EU needs to strengthen cooperation with the Alliance as a key to increasing its global influence. The events surrounding the russian-Ukrainian war have demonstrated the difficulty of combining the interests of the EU and NATO without the patronage of the United States, which is no longer prepared to guarantee European security monopolistically. Europe's main problem is the lack of a leading state capable of backing up its international influence with economic and military resources. The EU cannot overcome its supporting role in relations with NATO in the average term. Progressing in 'small steps' is the only correct strategy for the EU in the security sphere. The first step has already been decided: activation of reserves and development of new capabilities of the military-industrial complex (MIC), which will be the best contribution of the union to deter russian aggression.

Keywords: NATO, EU, WEU, security system, USA, Alliance, Common Security and Defence Policy (CSDP).